

38. Харківська державна академія культури : до 70-річчя з дня заснування / Харк. держ. акад. культури. — Х., 2000. — 216 с.
39. Харківська державна академія культури : до 75-річчя з дня заснування / В. М. Шейко, М. В. Дяченко, Н. М. Кушнаренко, М. М. Каністратенко. — Х., 2004. — 296 с.
40. Харківська державна академія культури : до 80-річчя з дня заснування : монографія / [авт. кол.: В. М. Шейко, М. М. Каністратенко, Н. М. Кушнаренко та ін.]. — Х., 2009. — 196 с.
41. Черниш Н. І. Бібліографічна комісія НТШ як центр дослідження української книги (1909–1939) / Н. І. Черниш. — К. : Наша культура і наука, 2006. — 216 с.
42. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва ; Харк. держ. акад. культури. — Х. : ХДАК, 2008. — 288 с.
43. Швецова-Водка Г. М. Бібліографічні ресурси України: загальна характеристика : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка ; РДГУ. — Рівне, 2000. — 205 с.
44. Швецова-Водка Г. М. Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка ; РДГУ. — К. : Кондор, 2004. — 217 с.; 2008. — 216 с.
45. Швецова Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій / Г. М. Швецова ; РДГУ. — Рівне, 2001. — 438 с.
46. Швецова Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій : дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.08 / Г. М. Швецова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2002. — 490 с.
47. Швецова-Водка Г. М. Загальне бібліографознавство: (основи теорії бібліографії) : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка ; РДІК. — Рівне, 1995. — IV, 183 с.
48. Швецова-Водка Г. М. Типологія документа : навч. посіб. для студ. ін-тів культури / Г. М. Швецова-Водка. — К. : Кн. палата України, 1998. — 78 с.
49. Швецова-Водка Г. М. Типологія книги : навч. посіб. для студ. ВНЗ культури і мистецтв / Г. М. Швецова-Водка / РДІК. — К. : Кн. палата України, 1999. — 68 с.

Надійшла до редколегії 27.12.2010 р.

УДК 015:908(477.6)

Н. К. ЛИТВИНЕНКО

БІОБІБЛІОГРАФІЧНІ ПОКАЖЧИКИ В СИСТЕМІ КРАЄЗНАВЧИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСІБНИКІВ ДОНБАСУ: ІСТОРИКО-КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Визначено місце біобібліографічних покажчиків у системі краєзнавчих бібліографічних посібників Донбасу. Охарактеризовані найзначущі біобібліографічні праці.

Ключові слова: біобібліографічний покажчик, система краєзнавчих бібліографічних посібників Донбасу.

Определено место биобиблиографических указателей в системе краеведческих библиографических пособий Донбасса. Дана характеристика наиболее значимым биобиблиографическим работам.

Ключевые слова: биобиблиографический указатель, система краеведческих библиографических пособий Донбасса.

The place of bibliography aids in the system of local history of bibliographic benefits of Donbas. Characteristics of the most important bibliographic works.

Key words: biobibliographic index, the system of local history of bibliographic benefits of Donbas.

Починаючи з другої половини ХІХ та впродовж ХХ ст. в Донбасі складалася певна система краєзнавчих бібліографічних посібників (СКБП), яка відіграє важливу роль у функціонуванні локальних соціальних комунікацій. Як результат краєзнавчої бібліографічної діяльності, транслюючи бібліографічні знання про край, вона має безперечне історичне значення. На кожному етапі свого розвитку СКБП мала характерні особливості, пов'язані з такими чинниками: соціально-економічним, історико-культурним розвитком краю, інтересами вчених, фахівців, бібліографів-краєзнавців тощо. У різні роки краєзнавчі бібліографічні посібники створювали окремі науковці, краєзнавці, різні наукові заклади, а з часом краєзнавчі бібліографічні праці стали важливим напрямом діяльності універсальних наукових бібліотек і наукових бібліотек вищих навчальних закладів.

Нині в бібліотеках краю представлений цілий комплекс фактографічної та бібліографічної інформації про Донбас. На наш погляд, найбільшу цінність у ньому мають краєзнавчі каталоги, картотеки та бібліографічні і фактографічні бази даних Донецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н. К. Крупської (ДОНУБ ім. Н. К. Крупської), Луганської обласної наукової бібліотеки ім. О. М. Горького (ЛОУНБ ім. О. М. Горького) та наукових бібліотек вищих навчальних закладів, які багатоаспектно розкривають документи про Донбас. Вони і є основою для укладання краєзнавчих бібліографічних посібників.

Краєзнавча бібліографія Донбасу в цілому та окремі її ланки, зокрема біобібліографічні посібники, понині не були предметом спеціальних досліджень, але проблеми історії, теорії, методики створення та використання краєзнавчих біобібліографічних посібників висвітлені в дисертації О. І. Коган [4]. Найдетальніше автор дослідила питання літературної біобібліографії.

Також питання теорії та методики укладання літературно-художніх біобібліографічних посібників, зокрема краєзнавчих, відображені в працях М. В. Здобнова [2], О. І. Коган [3,4], Є. І. Рискіна [10] та ін. Питання краєзнавчої літературної бібліографії вивчали І. І. Корнейчик [5], І. І. Пашніна [6],

Є. І. Рискін [9]. Методика укладання літературних персональних посібників детально розроблена в працях О. І. Коган [3, 4].

В останні роки окремим аспектам регіональної бібліографії присвячені дисертаційні дослідження Н. В. Потепалової, Н. І. Сьоміної та ін. Так, Н. В. Потепалова дослідила персонологічний аспект регіональної літературної бібліографії і довела, що об'єкт відображення літературної бібліографії — художні тексти, літературознавчі матеріали — глибоко персоніфіковані та сам життєвий шлях автора, його творчість є однією з фундаментальних тем літературознавства. Цим і визначається роль персоналій у літературній бібліографії [8].

Взаємодія історико-культурного середовища та бібліографії через культурну специфічну цінність (бібліографічний посібник) відображена в дослідженні Н. І. Сьоміної [11]. Культурологічна сутність бібліографії визначена в монографії М. Г. Вохришевої [1].

Система вторинної інформації про край, на думку В. Петрикової, забезпечує реальні функціональні можливості інформаційних ресурсів з краєзнавства в структурі соціальних комунікацій...» [7]. А соціально-економічний, соціально-політичний, культурний розвиток Донбасу зумовлювався перш за все професійною діяльністю науковців, працівників промисловості, діячів культури, яким присвячені біобібліографічні посібники — літопис краю, частина локального культурно-історичного середовища, до якого постійно звертаються краєзнавці, науковці.

З часу зазначення перших бібліографічних відомостей про край у покажчикові Р. Кемпінські (1850 р.), краєзнавча бібліографія Донбасу поповнювалася посібниками різних жанрів та різної тематики. Одне з центральних місць за кількістю та якістю методики бібліографування в системі краєзнавчих бібліографічних посібників Донбасу належить біобібліографічним посібникам. Центрами зі створення таких посібників у Донбасі є наукові бібліотеки вищих навчальних закладів, ДОНУБ ім. Н. К. Крупської та ЛОУНБ ім. О. М. Горького. Подальше функціонування цієї підсистеми СКПБ неможливе без розгляду, характеристики найзначущіших біобібліографічних праць і вироблення рекомендацій щодо їх подальшого вдосконалення, забезпечення ширшого доступу користувачів.

Перший значущий біобібліографічний покажчик у краї створено наприкінці 60-х рр. ХХ ст. Це — жанровий біобібліографічний покажчик «Писатели Луганщины», який уклали співробітники Луганської обласної бібліотеки ім. О. М. Горького в 1968 р. На відміну від попередніх видань бібліотеки, цей покажчик мав уже науково-допоміжний апарат, містив короткі біографічні довідки та бібліографічні відомості про праці членів Спілки письменників, які мешкали й працювали в Луганській області.

Починаючи з 80-х рр. поживляється діяльність у галузі рекомендаційної біобібліографії. Ці роки пов'язані зі створенням покажчиків, присвячених видатним землякам, полководцям, письменникам, ученим.

Луганська обласна наукова бібліотека ім. О. М. Горького провадила роботу з видання літературних рекомендаційних списків, присвячених пам'ятним датам письменників та поетів із серії «Писателі-ворошиловградці», Донецька обласна наукова бібліотека ім. Н. К. Крупської — «Письменники — наші земляки». У покажчиках наводилися всі необхідні для таких матеріалів відомості: коротка біографічна довідка, твори особи, а також література про неї. У 1988 р. Луганська обласна наукова бібліотека ім. О. М. Горького видала бібліографічний довідник літератури «Творчество писателей Ворошиловградской области». У сукупності біобібліографічні покажчики, довідники, списки являли собою систему, яка характеризувала літературний процес у краї цих років.

Краєзнавча літературна бібліографія Донбасу 90-х рр. ХХ ст. представлена численними персональними посібниками, ретроспективними покажчиками, біобібліографічними словниками, які відбивають життя та творчість місцевих літераторів. Глибиною охоплення матеріалу характеризуються посібники, присвячені Б. Грінченку, В. Тітову, М. Чернявському. Так, покажчик «Победивший смерть: к 60-летию со дня рождения В. А. Титова» складався із 7 розділів: жизнь и деятельность В. Титова в периодической печати стран СНГ, рецензии на театральные постановки по произведениям В. Титова. До покажчика ввійшла література з фондів ЛОУНБ ім. О. М. Горького, з архіву сім'ї Титових та Луганського музею-квартири В. Тітова.

Покажчик, присвячений Б. Грінченку, видатному українському письменникові, лексикографу, перекладачеві, вміщував бібліографічні відомості про літературу 1930–1992 рр., яка знаходиться у фондах ЛОУНБ ім. О. М. Горького і має такі розділи: Основні твори: проза, поезія; життя та діяльність.

Майже вичерпним є покажчик «Співець з-над Лугані: Чернявський М. А.». М. А. Чернявський — видатний український письменник і засновник Луганської обласної письменницької організації. До покажчика ввійшли бібліографічні відомості про окремі видання, публікації в періодичних виданнях, переклади, публіцистичні твори, література про життя і творчість, поезії, покладені на музику, а також рецензії на основні видання творів, які згруповані в окремий підрозділ. В окремий розділ згруповані бібліографічні відомості про вірші, які стали піснями. Покажчик також має біографічну довідку.

З 2006 р. Луганська обласна бібліотека для дітей видає серію пам'яток для учнів 5–9 класів «Лучшие люди Луганщины», кожен випуск якої присвячений окремій особі. Наприклад, у цій серії вийшли такі пам'ятки: «Владимир Иванович Беляев: (к 65-летию со дня рождения)», «Иосиф Курлат: (к 80-летию со дня рождения)», «Ольга Францевна Холошенко: (к 85-летию со дня рождения)», «Павел Аедоницкий: (к 85-летию со дня рождения)», «Борис Леонтьевич Горбатов: (к 100-летию со дня рождения)» тощо.

Літературні краєзнавчі бібліографічні посібники для дітей у 2009 р. поповнилися біобібліографічним словником «Літературная Луганщина — детям: классики и современники». У посібникові відображені матеріали, присвячені В. М. Гаршину, Б. М. Горбатову, Б. Д. Грінченкові, В. І. Далю, М. Д. Руденку, В. А. Тітову та ін. видатним письменникам. Інформація про кожного письменника складається з біографічної довідки, переліку творів, відомостей про життя, творчість та увічнення пам'яті, тобто про встановлені меморіальні дошки, пам'ятники. Довідковий апарат посібника є оригінальним за побудовою і змістом. Крім покажчика імен, у словникові розміщені: тематичний покажчик творів «Що? Де шукати?», покажчик книжок про мову «Живий, як життя», покажчик про письменників «Слово про письменників», а також алфавітний покажчик назв творів, які вийшли до посібника.

Науково-допоміжні біобібліографічні покажчики, присвячені видатним ученим краю, виходять друком, зазвичай, у рамках певних серій. Прикладом може бути загальноукраїнська серія «Біобібліографія вчених України», заснована ще в 1968 р. У ній переважно представлені покажчики, присвячені вченим Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Донецьк). Так, в останні роки видані ювілейні покажчики, присвячені видатному вченому в галузі юридичних та економічних наук, академікові НАН України В. К. Макутову, вченому-економісту, лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки, лауреату премій АН УРСР ім. О. Г. Шліхтера та НАН України ім. М. І. Туган-Барановського академіку НАН України М. І. Чумаченко та ін.

У серії «Біобібліографія вчених ДонНТУ» науково-технічної бібліотеки Донецького національного технічного університету видаються покажчики, присвячені вченим університету. Традиційно покажчики цієї серії складаються з нарису про наукову, педагогічну та суспільну діяльність особи, основних дат життя та діяльності вченого, хронологічного покажчика друкованих праць, переліку публікацій про вченого, іменного покажчика співавторів.

Бібліографуванням праць науковців краю та літератури про них займаються й інші наукові установи, зокрема Донецьке відділення Наукового товариства ім. Т. Шевченка, головною метою діяльності якого є розвиток і координація на міжгалузевій основі наукових досліджень, спрямованих на збагачення духовної та матеріальної культури українського народу. У 1998 р. Донецьким відділенням Наукового товариства ім. Т. Шевченка засновано серію «Біобібліографія вчених Донбасу». Наприкінці 90-х рр. у цій серії вийшли бібліографічні праці присвячені таким видатним ученим, як: літературознавці В. В. Оліфіренко, Ф. Д. Пустовій, філолог М. С. Федорчук та ін.

В останнє десятиліття активно видає біобібліографічні посібники Наукова бібліотека Донецького національного університету. Прикладом можуть бути біобібліографічні покажчики, присвячені професору, доктору

економічних наук В. В. Христіановському, професору, кандидату економічних наук, доктору філософії, академіку Академії економічних наук України М. І. Белявцеву, професору, доктору економічних наук, академіку Академії економічних наук України, члену-кореспондентові Академії технічних наук України Ю. В. Макогону та ін.

Показником, який широко використовується в усьому світі для оцінювання праці наукових дослідників, є індекс цитування. Одним з провідних учених у галузі економіки України є професор В. М. Гончаров. Підбиваючи підсумки наукової діяльності у ХХ ст., Міжнародний біографічний центр Кембриджського університету включив професора В. М. Гончарова в число вчених, яким вручена почесна грамота «2000 інтелектуалів ХХ століття» за значний внесок у розробку економічних механізмів розвитку України. Укладачами біобібліографічного довідника «Індекс цитування професора В. М. Гончарова» Н. К. Литвиненко і С. В. Рябовою зроблена спроба показати широке застосування праць професора В. М. Гончарова науковцями різних країн. Довідник комплексно розкриває наукову діяльність професора В. М. Гончарова через такі розділи: наукові праці професора, доктора економічних наук В. М. Гончарова, на які посилаються, цитовані; дисертації, в яких згадуються наукові дослідження та економічні концепції професора В. М. Гончарова; рецензії на книги, монографії професора В. М. Гончарова тощо. Науково-допоміжний апарат видання складається з алфавітного покажчика прізвищ співавторів, географічного покажчика, передмови.

Прикладом створення біобібліографічних посібників науковцями краю також може бути «Биоблиографический указатель научных трудов преподавателей кафедры всемирной литературы» С. О. Ільїна та О. О. Верник. Покажчик є частиною великої роботи зі створення історії кафедри з моменту її заснування і до наших часів. Межі посібника охоплюють праці викладачів кафедри з основних літературознавчих дисциплін та етапи розвитку від Античності до початку ХХІ ст. Матеріал у покажчику розташований за алфавітом прізвищ викладачів. Подається коротка довідка про наукову та суспільну діяльність, а потім хронологічний перелік праць.

Результатом співробітництва Державного архіву Донецької області та Донецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н. К. Крупської є покажчик «Керманичі Донецького краю», який містить бібліографічні відомості про документи, присвячені керівникам Донецької області від часу її створення, тобто з 1932 по 2007 рр. Укладачі зазначають, що покажчик, котрий є першою спробою зібрати відомості про керівників Донецької області і відомості про окремі персоналії, не претендує на повноту та точність, тому що наявне різночитання фактичних матеріалів у різних документах, архівних і друкованих джерелах. Матеріали в покажчику розміщені за часом діяльності осіб. А відомості про конкретного керівника подані в такому порядку: коротка біографічна довідка, фотографія, список архівних документів, публікації, література про діяльність в алфавіті авторів та назв.

Біобібліографічні посібники представлені також електронними аналогами друкованих та власне електронними посібниками, поданими на сайтах ОУНБ краю. Так, прикладом є біобібліографічний покажчик «Творці Луганщини — лауреати Государственной премии», розділи якого містять інформацію про окремих літераторів, художників, діячів культури, бібліографічні відомості про їх твори та публікації про особу. Оригінальними за змістом та дизайном є web-проекти ЛОУНБ ім. О. М. Горького, присвячені Б. Грінченку та В. Далю. Щодо web-проекту «Літературна спадщина Б. Грінченка», то, крім фактографічного та бібліографічного матеріалів, представлена електронна колекція літературної спадщини письменника.

Краєзнавча біобібліографічна і фактографічна інформація подана також у таких формах, як краєзнавчі фактографічні бази даних. Серед них слід назвати такі, як: «Видатні діячі Луганщини», «Видатні краєзнавці Луганщини», «Літературно-історичний архів письменників Луганщини». Метою створення бази даних «Літературно-історичний архів письменників Луганщини» був облік документів особистого походження, які зберігаються у фонді відділу краєзнавчої інформації ЛОУНБ ім. О. М. Горького, та забезпечення оперативного пошуку документів. База структурована таким чином: дані про фондоутворювача, тобто прізвище, ім'я, по батькові; відомості про основне заняття; коротка біографічна довідка й опис матеріалів архіву. На жаль, база даних «Літературно-історичний архів письменників Луганщини» доступна тільки локально.

Щодо бази даних «Видатні краєзнавці Луганщини», то вона містить інформацію про життя та творчий шлях таких видатних дослідників краю, як В. І. Висоцький, В. І. Подов, Ю. О. Темник та А. А. Ямковий. Крім того, в базі представлені повнотекстові документи, присвячені дослідженню історії Луганщини. Краєзнавча база даних «Видатні діячі Луганщини» присвячена відомим ученим, літераторам, політикам, економістам, діячам культури і мистецтв. Цей ресурс містить такі відомості: напрям діяльності (наприклад, культура та мистецтво); біографію; відомості про нагородження і бібліографію праць. Пошук організований за такими критеріями, як: прізвище, ім'я, по батькові, напрям діяльності, місце проживання. Також можливий перегляд усієї бази та сортування за прізвищами.

Таким чином, можна дійти таких висновків. Чільне місце в системі краєзнавчих бібліографічних посібників Донбасу належить біобібліографічним посібникам, які нині представлені в таких жанрах: біобібліографічний покажчик, біобібліографічний словник, біобібліографічний довідник. Біобібліографічні покажчики за формою є друкованими, електронними аналогами друкованих видань, суто електронними покажчиками. Тематика біобібліографічних посібників різноманітна, але превалюють покажчики, присвячені ювілейним датам письменників, науковців, видатних діячів краю. Подальше функціонування та вдосконалення системи краєзнавчих бібліографічних посібників, зокрема біобібліографічних, неможливе

без урахування набутого. Більшість бібліографічних посібників про край існує в паперовій формі і видана малими накладками. Віддаленим користувачам пропонуються лише деякі електронні аналоги друкованих видань або електронні біобібліографічні посібники. Створення колекції краєзнавчих бібліографічних посібників, зокрема біобібліографічних, розміщення її в мережі Інтернет розширить комунікативні можливості власних продуктів бібліотек краю, які є важливою складовою системи вторинної інформації про Донбас.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Вохрышева М. Г. Библиография в системе культуры / М. Г. Вохрышева ; М-во культуры РФ, Самар. гос. ин-т искусств и культуры. — Самара : СГИИК, 1993. — 124, [2] с.*
2. *Здобнов Н. В. Избранное : тр. по библиографоведению и книговедению / Н. В. Здобнов ; сост., примеч., вступ. ст. М. В. Машковой. — М. : Книга, 1980. — 272 с.*
3. *Коган Е. И. Отбор имен для отражения в краеведческой библиографии / Е. И. Коган // Сов. библиогр. — 1970. — №6. — 24–27.*
4. *Коган Е. И. Советская краеведческая библиография: развитие и современное состояние : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е. И. Коган ; АГИК. — Л., 1969. — 20 с.*
5. *Корнейчик И. И. Вопросы краевой библиографии художественной литературы / И. И. Корнейчик // Ученые записки / Харьк. гос. библ. ин-т. — Х. : ХГБИ, 1956. — Вып. 2. — С. 101–118.*
6. *Пашнина И. И. Краеведческая литературная библиография в системе региональной библиографии [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / И. И. Пашнина. — М., 1992. — (Из фондов РГБ).*
7. *Петрикова В. Краєзнавчі інформаційні ресурси в новій комунікаційній ситуації сьогодення: принцип еволюціонування / В. Петрикова // Наукові праці НБУВ. — К. : НБУВ, 2006. — Вип. 16. — С. 314–322.*
8. *Потепалова Н. В. Персоналогический аспект региональной литературной библиографии Среднего Поволжья [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03. / Н. В. Потепалова. — М., 1992. — (Из фондов РГБ).*
9. *Рыскин Е. И. Краевая библиография художественной литературы / Е. И. Рыскин // Библиотекарь. — 1951. — № 3. — С. 32–36.*
10. *Рыскин Е. И. Очерки теории и методики литературной библиографии / Е. И. Рыскин. — М. : Книга, 1965. — 122 с.*
11. *Семина Н. И. Библиографическая деятельность в контексте историко-культурной среды Поволжского региона [Электронный ресурс] : дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / Н. И. Семина. — М., 2003. — (Из фондов РГБ).*

Надійшла до редколегії 19.01.2011 р.